

БЪЛГАРИЯ И НАТО: СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И БЪДЕЩИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Оливие Бюурет

I. Началото

Всичко започва през 1999 г. по време на войната в Косово при интервенцията на НАТО срещу Югославия. От този момент се счита, че отваряйки въздушното си пространство за ударите на Атлантическия алианс, България решава да промени традиционния си стратегически избор в региона. В страната се поставят в ход два процеса: кандидатурата за членство в ЕС, от една страна, и от друга – амбицията за влизане в Атлантическия съюз. Ако се приеме, че този избор е общ за държавите от бившия съветски блок, ще видим с какво случаят България е по-интересен от останалите. През 1999 г. България оказва помощ на НАТО, като в известен смисъл извършва “предателство към южнославянските братя”. През 2002 г. София е домакин на срещата на върха на НАТО, интегрирана е в англо-американската коалиция за войната в Ирак, а впоследствие, през април 2004 г. официално влиза в тази организация. Дълъг път, извървян за 5 години, който ще проследим в детайли:

Нещата придобиват ясни очертания още през май 2002 г.¹ по време на срещата на върха на НАТО в София. На заседанието на Комисията по отбрана и сигурност на 25 май, предстоящото присъединяване на България в НАТО е включено в рамките на следния дневен ред: Война срещу тероризма; Военна подготовка на страните кандидатки, в това число и България; Трансатлантически отбранителни взаимоотношения след 11 септември; Защита на демокрацията: защита на националните територии и евроатлантическа сигурност.

На срещата министърът на отбраната на България, Николай Свиначков, говори пред комисията за усилията, които неговата страна прави, за да стане член на НАТО, като подчертава, че

правителството напредва в изпълнението на начертания за целта план. Елегантно припомня приноса на своята страна за умиротворителните мисии на НАТО в Югоизточна Европа, както и прякото участие на българските военни части в проведената от САЩ кампания в Афганистан. Той добавя, че близо 77% от българското население подкрепя членството на страната в НАТО.

След изказването на министъра на отбраната следва докладът на генерал-майор Съби Събев, началник на управление "Планиране на отбраната и въоръжените сили" на България. Генерал Събев говори за реформите, започнали неотдавна в българската армия. След това комисията се насочва към специалния доклад на Джон Шимкус (САЩ) на тема "Борбата срещу тероризма". Г-н Шимкус посвещава своето изложение преди всичко на коварството на агентата от 11.09. от гледната точка на НАТО. Докладчикът описва военната кампания срещу тероризма, подчертавайки, че борбата срещу това бедствие трябва да се води не само с военни средства, че би трябвало да се положат усилия в икономически план, за прилагане на закона за разузнавателните средства. Г-н Шимкус излага своето виждане за бъдещата борба срещу тероризма, призовавайки към дебат по чл. 5 от хартата, а именно, модернизация на командните структури на НАТО, увеличаване на дееспособността и бъдещите усилия във военен план и поспециално относно ситуацията в Ирак. В отговор на въпроси от страна на участниците, г-н Шимкус заявява, че атаката срещу Ирак е била невъзможна без консултации със съюзниците. Той добавя, че "само недоверието към режима не е достатъчно, за да се обяви война, което Ви оставям да прецените, запознавайки се с това, което се случи впоследствие..."

Комисията продължава работата си с проектодоклада на Дейвид Прайс (Канада) от Подкомисията, отнасящ се до бъдещата сигурност и отбрана: "Военната подготовка на страните кандидатки за НАТО". Г-н Прайс акцентира върху начина, по който страните кандидатки за НАТО преустройват армиите си с цел да участват в тази институция. След като подчертава, че Подкомисията скоро е посетила Румъния, България, Словения и Сло-

вакия, той заявява, че тези страни, както Естония, Литва и Латвия, би трябвало да бъдат поканени да се присъединят към НАТО. Имайки предвид миналия опит, г-н Прайс добавя, че цената на това разширяване е напълно управляема, дори ако страните кандидатки трябва да продължат да реконструират и модернизират своите армии. Разискванията, които следват изложението, регистрират състоянието на отделните кандидатки. Изказващите се обръщат внимание на евентуалните следствия от приближаващите избори в Словакия и по-специално на факта, дали промяната на режима би се отразила върху молбата за присъединяване на съответната страна. Следва проектодокладът на Подкомисията за съгрудничество в областта на отбраната и сигурността: “Трансатлантически взаимоотношения в областта на отбраната след 11 септември”, представен от Бим ван Екелен. Относно значението на призива в чл. 5, докладващият уточнява, че алиансът би трябвало да направи радикални промени, имайки предвид новата среда за сигурност. В светлината на осъществените визити на Подкомисията в Босна, Косово и бившата югославска република Македония и имайки предвид ролята на НАТО в управление на кризи, г-н ван Екелен декларира, че колективната отбрана трябва да бъде главната опора на алианса. Той обаче добавя, че ситуацията в Косово е показала липсата на единство в НАТО при започване на война и че организацията не е предложила приемливи решения. По негово мнение е важно НАТО да пристъпи към реформи, които да рационализират структурите за взимане на решения, необходими за военни действия извън зоната. По време на дискусиата, някои от членовете подчертават, че разходите за европейската отбрана се увеличават, тенденция силно насърчавана от американския президент Джордж Буш. Последният проектодоклад в работата на комисията е на Пиер Шомон (Франция): “Закрила на демокрациите: защита на националната територия и евроатлантическа сигурност”. Изложението е за атентатите от 11 септември и за нарастващото значение на международния тероризъм в програмата за сигурност. Докладващият уточнява заплахите, които тегнат над териториите на страните от Алианса и акцентира на неотдавнашното увеличение на бали-

стичните ракети и оръжията за масово унищожение. Той отбелязва, че разубеждаването, в традиционния смисъл, има слабо влияние върху терористичните организации и че алиансът трябва да се придържа към разнообразни действия (не само военни), както и към възможностите си за отбрана, за да се предпази от тази нова заплаха. В доклада се разглежда необходимостта от повишаване дееспособността на алианса и от увеличаване на бюджета за отбрана. Относно взаимоотношенията на САЩ и техните съюзници, г-н Шомон акцентира на два сценария в духа на “уестърна”, единият, в който шерифът е сам срещу всички и другият – шерифът е подкрепен от съюзниците си и е следван от тях.

От всичко казано се вижда рамката, в която се провежда тази срещата на върха и няколко месеца по-късно, на 21 ноември 2002 г.² държавните ръководители и тези на НАТО поканват седемте европейски държави от Централна и Източна Европа да се присъединят към Атлантическия съюз. Новите членки трябва да се включат в организацията през май 2004 година. Тогава НАТО би трябвало да наброява 26 страни-членки. Както Европейският съюз, така и НАТО се подготвя към историческо разширяване. По време на срещата на върха в Прага на 21 ноември, държавните ръководители на 19-те държави-членки отправят покана към Румъния, България, Словения, Словакия, Литва, Латвия и Естония да започнат преговорите с оглед тяхното приемане през май 2004 година. Генералният секретар на организацията, Лорд Робертсон, е доволен от това начало, което “ще подкрепи и увеличи силата на НАТО, нейното единство и жизненост”. “Това не е насочено срещу сигурността на който и да е от партньорите”, добавя той, намеквайки за Русия, която дълго се противопоставя на разширяването на Атлантическия съюз към трите балтийски републики. Жак Ширак също се радва на това решение. Позовавайки се на предстоящото разширяване на Европейския съюз към десет нови държави, френският президент обявява: “Стъпка по стъпка Европа се обединява, елиминира фрактурите от миналото, които така болезнено я нараниха”. Според неговия американски колега, Джордж Буш, поканата на НАТО “категорично потвърждава нашия стремеж към свобода, за обединена, свободна и мирна

Европа". Остава твърде високата цена, която ще струва влизането в алианса на бъдещите членки. Седемте държави ще бъдат задължени да реконструират армиите си, за да ги приведат в съответствие със стандартите на НАТО. Ще става въпрос всъщност за концентриране на войските, т.е. за затваряне на някои гарнизони с риск да се навреди на местната икономика. Поляците, чехите и унгарците, членове на организацията от 1999 г., биха могли да споделят своя опит: 2% от техния брутен вътрешен продукт е отреден за отбрана. Казаното дотук ни отвежда в навечерието на 2003 г., когато се развиват следващите събития.

II. Хронология на придвижването към НАТО.

Всичко започва на 21 ноември 2003 г., когато бившият цар и настоящ премиер-министър, Симеон Сакскобурготски, в обръщение към нацията, разпространено по радиото и националната телевизия изказва убеждението си, че евентуална промяна в управлението носи рискове в момент, когато кабинетът действа екипно за осъществяването на неотложни и важни цели: членството на България в НАТО и приключване на преговорите за присъединяване към Европейския съюз³. В европейския контекст на събитията ирландският премиер Бърти Ахърн, чиято страна ще поеме от 1 януари 2004 г. председателството на ЕС, декларира по същото време в София, че желае да работи за подобряване на връзките между Европа и САЩ и да следва програмата за реформи на Кофи Анан, предвиждаща разширена Европа да увеличи стратегическата си роля и по този начин да поеме върху себе си по-големи отговорности в конфликтните райони. Бърти Ахърн дава подкрепата си за България, за да може тя да приключи преговорите си с ЕС през първото тримесечие на 2004 г. и да се присъедини заедно с Румъния през 2007 г. Ирландският премиер-министър се обявява и за установяване на по-тясно сътрудничество между ЕС от една страна и от друга – Русия, Украйна и Беларус⁴.

Не по-малко интересна е новината от 18 декември 2003 г., четвъртък, когато Консултативният съвет по национална сигурност към Президента се изказва благоприятно за започване в този момент на преговори с НАТО или страни-членки на Алианса с

цел разполагане на бази и военно оборудване. Според Консултативния съвет, разполагането на такива бази би трябвало да се разглежда като принос на България в общата система за сигурност и отбрана⁵.

По това време председателят на горната камара на Руския парламент, Сергей Миронов, който е на посещение в България, заявява, че Русия не посреща с ентузиазъм евентуалното разполагане на американски бази в България. Русия се надява, че военното присъствие в България няма да бъде прекомерно и че ще има за цел предотвратяване на терористични действия⁶.

Краят на годината, 29 декември, е белязан от една драма, която цялата преса подробно предава, а именно, трагедията станала в Кербала в събота. Вследствие на атака от кола-бомба, предназначена за силите на коалицията, четирима български войни са убити и двадесет и шест са ранени, от които шест тежко. Пети български войник умира от раните си в неделя в болницата в Багдад. Тази информация, съобщена първоначално от международните агенции, впоследствие е потвърдена от Министерството на отбраната на България. На 30 декември българското правителство обявява ден за национален траур. Погребалната церемония е в сряда в сградата на Военния клуб. "Загубите, колкото и да са тежки, не бива да ограничат подкрепата на България в усилията на международната общност за борба срещу тероризма", заявява президентът Първанов, изразявайки също така убеждението си, че българският народ ще остане единен при тези изпитания.

"Трагичните събития станали в Кербала, доказват още веднъж, че срещу тероризма трябва да бъдем единни и непоколебими. Българското правителство е твърдо решено да следва политиката си в рамките на международната анти-терористична коалиция. Участието на нашия контингент в стабилизацията и възстановяването на Ирак е част от тази политика.", заявява тогава българското правителство⁷. България заявява още, чрез своя вицепремиер, Пламен Панайотов: "Жертвите се обезсмислят, ако позволим тероризмът да надделее". След бурна полемика в българския елит, може да се счита, че 27 декември ще остане датата в българската история, когато България, влязла в бой срещу световния

тероризъм, подписва с кръв договора с НАТО⁸. В действителност, въпреки трагедията, България не трябва да прави крачка назад, смята българският политолог Андрей Райчев.

На следващия ден, 30 декември, вторник, на заседание на ръководството на СДС и председателите на двата основни синдиката, КНСБ и Подкрепа, е заявено, че предложеният от левицата вот на доверие не трябва да бъде подкрепен. По-голямата част от мотивите имат основание, но моментът не е подходящ, заключават те, позовавайки се на бъдещото членство на България в НАТО. След заседание с ръководството на БСП на 18 февруари 2003 г., господата Желязко Христов и Константин Тренчев призовават към поддръжка на предложението. “Ще наблюдаваме отблизо всеки депутат относно този вот, който е в дневния ред на обществото”, заявява г-н Христов⁹. Също така по въпроса за членството в НАТО, говорителят на Министерството на външните работи, Любомир Тодоров, обявява, че приемането на България в НАТО ще бъде отбелязано с тържествен концерт на българските звезди на 2 април пред катедралата “Св. Александър Невски”. Премиерът и шефът на дипломацията ще присъстват на официалната церемония по този повод, която ще се състои същия ден в Брюксел. Приемането на България в НАТО ще бъде отпразнувано и с концерт на Жан-Мишел Жар, организиран по инициатива на българския Атлантически клуб, който ще се състои пред Двореца на културата през месец юни по времето на срещата на върха в Истанбул¹⁰. Г-н Тодоров пояснява, че концертът ще бъде финансиран от частния сектор, а не от държавата.

Остана да припомним предвиденото разположение на американски военни бази на българската територия. Не по-малко интересна е новината от 11 март, когато във връзка с приемането на България в НАТО, г-жа Надежда Михайлова заявява, че нейната партия (СДС ?) щяла да предложи след приемането на България да се започнат консултации на политическите сили за предсрочни парламентарни избори и свикване на Велико народно събрание за приемане на нова европейска конституция на България¹¹. Пак във връзка с предстоящото събитие, лидерът на БСП предлага, като първа точка в дневния ред, парламентът да ратифицира дого-

вора за членство на България в НАТО. Г-н Станишев добавя, че “не знае дали днес България би била на тази финална права, ако “Коалиция за България” не е подкрепяла членството на България в Алианса”. Депутатите от левицата трябва да обясняват, че чрез този вот биха се опровергали твърденията на мнозинството, според което вотът на доверие цели да попречи на членството на България в НАТО. В отговор г-н Герджиков обяснява, че на председателски съвет на парламентарните групи е постигнато съгласие, с изключение на “Коалиция за България”, че ратификацията на договора ще се състои на 18 март в присъствието на президента Първанов и премиера Сакскобурготски. Дипломатическото тяло също ще е поканено¹².

На 12 март българският посланик в НАТО официално съобщава, че България ще стане член на Алианса на 29 същия месец. Премиерите на седемте нови членки, между които и България, тогава ще депозират официално договорите за ратификация в Държавния департамент на САЩ. В същия ден те ще бъдат приети в Белия дом от президента Буш¹³.

Четвъртък, 25 март, внася допълнителни елементи към бъдещата организация за сигурност и отбрана на страната. Всъщност министърът на отбраната подписва в сряда основните насоки в Стратегическия преглед на отбраната, според които съставът на армията ще се формира от 15% офицери, 30% подофицери и 55% войници. Флотата ще се състои от 2 фрегати, 6 военни кораба и 3 подводница. (В момента тя разполага с една фрегата и 1 подводница.) До 2007 година военновъздушните сили ще разполагат 12 ремонтирани МиГ-29 и 12 бомбардировача Су-25. 12 други бойни самолети ще бъдат закупени или наети до 2010 г. През 2015 г. броят на изстребителите се предвижда да достигне 36. Пехотата ще се състои от 6 бригади, от които ще се набират участници за мисиите в чужбина и 5000 бойци за силите за отбрана на НАТО. Общо оперативно командване ще планира мисиите за чужбина, ученията на НАТО в България и управлението на невоенни кризи¹⁴.

На 26 март се внасят уточнения във връзка с разполагането на американските военни бази. Позовавайки се на източник, близък до американското посолство в Берлин, ежедневникът “Труд”¹⁵

отбелязва, че президентът Буш потвърдил плана на Пентагона за дислоциране на американските военни бази до два месеца. Част от базите в Германия ще бъдат прехвърлени в България. Новата стратегия на Пентагона предвижда в бъдеще промяна в структурата на голяма концентрация към по-малки бази. Изборът на Вашингтон за България е заради нейното стратегическо географско място. От нейната територия войсковите части биха могли бързо да бъдат прехвърлени към горещите точки, например в Близкия изток.

Към тези събития се добавя и предложението от 29 март на френската компания Sagem да извърши модернизацията на 20 самолета МиГ-29 и 36 хеликоптера Ми-17 и Ми-24, като за целта поеме разходите и се съгласява за разсрочено плащане. Тази новина е съобщена от министъра на отбраната Николай Свиначков. Според него френското правителство е изразило съгласие в подкрепа на проекта. Новите членки на НАТО трябва да се адаптират към стандартите на Алианса, разполагайки с ограничен бюджет¹⁶.

На същата дата Генералният секретар на НАТО, г-н Яп де Хоп Схефер, казва пред "24 часа"¹⁷, че членството на България в НАТО увенчава усилията на много хора, които от няколко години свързват бъдещето на страната си с Алианса и трансатлантическите връзки. Тази интеграция изразява огромния прогрес на България в последните години в сферата на политическите, военните и др. реформи с цел изпълняване на критериите за членство в НАТО. Приемането на България в НАТО ще ѝ даде важни предимства, на които обаче съответстват големи отговорности. България и шестте други нови членки са изпълнили политическите критерии, които правят от НАТО символ на мир и демокрация. Те обаче трябва да съумеят да дадат и съществен военен принос, което налага да следват насоката на военни реформи. България ще се справи с тези отговорности по начина, по който действа като фактически член на Алианса вече от няколко години. Тя е изпращала войници, които воюват наравно с тези на НАТО на Балканите и в Афганистан. Чрез тези си действия България ясно е показала, че желае да дава, а не само да консумира сигурност. Приемането на България в НАТО е възнаграждение за този залог.

“НАТО иска още бойци от София”, под това заглавие “Труд”¹⁸ публикува интервю с американския посланик в НАТО, Никълъс Бърнс, според когото с приемането на седемте държави, НАТО ще стане по-силна във военен аспект в операциите си в Косово, Босна и Афганистан. За Бърнс по-важна е политическата воля за участие в тези операции. Запитан за наскоро излязлата информация в американската преса, че САЩ скоро ще дислоцират военни бази от Германия в България и Румъния, посланикът отговаря, че тези публикации са по-скоро спекулативни. Президентът Буш и американското правителство все още не са взели окончателно решение. Става въпрос за глобално решение, което е в процес на обсъждане, подчертава той. “С нас НАТО става по-силна”, под това заглавие в Интернетшънъл хералд трибюн излиза общата декларация на премиерите на седемте нови членки: България, Естония, Литва, Латвия, Румъния, Словакия и Словения. “С приемането ни в Алианса постигаме дългогодишната си цел да се върнем в евроатлантическото семейство” е казано в тази статия. Седемте държави декларират, че ще поддържат трансатлантическата връзка, защото Европа и Северна Америка трябва да работят заедно, за да успеят.

На 30 март цялата преса съобщава за церемонията във Вашингтон, на която седем държави от Източна Европа, включително и България, формално влизат в НАТО. Ратификационните документи за членството на България са връчени на държавния секретар Колин Пауъл от българския премиер Симеон Сакскобурготски. Началникът на Генералния щаб, генерал Колев, изтъква заслугите на българските военни за членството на страната в НАТО. Министърът на отбраната, г-н Свиначков, открива предишния ден в София изложба с надслов “България в НАТО”. Настоящото разширяване изглежда не само най-важното, но и най-значимото, отбелязват наблюдатели. Членството на България и Румъния позволява да се засили контролът на Балканите, в Черноморския регион, Кавказ и Близкия изток. Разширяването на НАТО е признаване на факта, че седемте държави имат демократични институции и развиват пазарна икономика. Присъединяването на България става в момента на най-сериозната криза в

историята на Алианса. Всеки път когато възникне спор между европейци и американци, България ще трябва да държи сметка за позицията на САЩ, отбелязва коментаторът на вестника¹⁹.

В смисъла на присъединяването и като логично продължение, Генералният щаб и Министерството на отбраната представят на 31 март различни планове за развитие на българската армия от 2005 до 2015. Генерал Никола Колев предвижда личен състав на армията от 48 000 души, включително с цивилния състав, докато министърът на отбраната се придържа към вече обявената цифра от 39 000 човека, което всъщност съответства на финансовите възможности на страната. В настоящия момент в различните структури на отбраната действат 7 000 цивилни и техния брой вече е бил обект на спор между господата Свиначков и Колев. По-късно Политическата рамка на стратегическия преглед на отбраната ще бъде гласувана от Народното събрание. Ако планът на министъра се приеме, това би означавало до 2015 година още 6000 работни места в армията да бъдат съкратени. Министерството на финансите не предвижда освобождаване на допълнителни фондове за поддръжка на военните контингенти в чужбина. Генерал Колев предлага финансирането на тези скъпо струващи мисии да се осигурява отделно, тъй като така се обременява бюджета за отбрана, но това предложение не е внесено за обсъждане в кабинета, по думите на министъра на финансите, Милен Велчев²⁰. В същото време цялата преса отбелязва церемонията в Белия дом, на която президентът Буш поздравява седемте новоприети държави. В краткото си приветствие той акцентира върху необходимостта НАТО да застане с лице срещу тероризма. Президентът изтъква приноса на новите членки и по-специално участието на България във военните операции в Ирак.

След срещата си с президента Буш, премиерът съобщава, че американският президент високо е оценил военната реформа в България. Въпросът за военните бази не е обсъждан. "Вярвам, че ако сме единни и работим усърдно, бихме могли да убедим света, както вероятно и терористите, че съществуват и други начини да премахнем несправедливостта" декларира българският пре-

миер по време на лекция в Националния прес клуб във Вашингтон. Той казва също така, че разширяването на НАТО не трябва по никакъв начин да се счита като заплаха за Русия. “Ние сме единствено срещу тероризма”, добавя той. Началникът на Генералния щаб, генерал Колев, подписва в понеделник документ, с който дава пълномощия за българската въздушна отбрана на генерал Джеймс Джоунс, върховен главнокомандващ войските на НАТО в Европа. Анализирайки мотивите на НАТО за приемането на България, Георги Готев пише за три хипотези: Според първата американците са убедени, че вследствие на албанския натиск и събитията в Косово, Македония ще се разпадне. Членството на България в НАТО ще направи поведението на София предвидимо при тези обстоятелства. В действителност България би била спокойна, знаейки, че интересите ѝ ще бъдат взети под внимание от международната общност.

Втората хипотеза е ориентирана към военните бази, които САЩ искат да разположат около бъдещия петролопровод за кавказкия нефт към Албания през България. Третата хипотеза е най-разпространена: САЩ искат да променят съотношението на силите в НАТО, осигурявайки си солидно мнозинство от проамерикански държави²¹.

III. Какви са изводите?

Какво да кажем в тази последна част? На пръв поглед се констатира извървеният от България път за 10 години. В действителност волята на България да се интегрира в НАТО е начин да се свърже със Запада и е без никакво съмнение константна в българската външна политика след промените от 1989 г.

България, както и другите държави от региона, е хранител на миналото си на малка балканска държава, т.е. на едно геополитическо пространство, където държавите преди всичко са свързани с обща история, и през периода XVIII – XX век преживява трудна еманципация от Отоманската империя, от една страна, и от друга, – от проблемите с новите граници вследствие на мирните договори. Обаче за разлика от страните в бивша Югославия, тя, заедно с Румъния, избягва тежестите, които биха забавили прие-

мането ѝ в НАТО и след това в Европейския съюз. Това логическо развитие на събитията е добро, тъй като за България, както и за другите държави от бившия блок, членството в НАТО е стратегически и защитен ход за свързване със Запада. Всъщност влизането в Европейския съюз се възприема като интеграция в западната икономика и нейните предимства.

За живеещите в Западна Европа това е различно, например във Франция на членството в Европейския съюз се гледа несъмнено като на влизане в икономическа структура, но също така политическа и социална. Тези аспекти не фигурират в общественото мнение на страните от първата вълна на присъединяване, предвидена за 1 май 2004 г. Фигурират ли или ще фигурират ли те в българското и румънското обществено мнение за 2007 година?²², сравнявайки с това, което скоро видяхме, бих изразил по-скоро съмнение.

Ако желанието за сигурност на България е легитимно с влизането в НАТО, то явно скрива цялото измерение на това, което ще представлява влизането в Европейския съюз на хоризонта на 2007 година²³. Това е предизвикателството, което очаква Източните Балкани в идващите години. Ако влизането на България в НАТО несъмнено е важно за стабилизацията на региона, от кризата, която противопостави “стара Европа” срещу САЩ и тяхната много активна политика в Ирак и Средния Изток може да се констатира, че това поддържа България до САЩ и следователно до концепцията на Джордж Буш за “младата и нова Европа”. Това ще бъде допълнителното предизвикателство пред присъединяването през 2007 година в Европейския съюз и показва с какво Брюксел е повече от влизане в икономическо общество.

Накрая можем да кажем, че влизането в НАТО дава известни предимства в желанието на България да се модернизира и да застане с лице към предизвикателствата на XXI век, който започва в смутна и неспокойна атмосфера.

БЕЛЕЖКИ

¹ Procès Verbal du rapport de la délégation canadienne de l'Association parlementaire canadienne de l'Otan sur la session du Printemps 2002 de l'Assemblée parlementaire de l'Otan qui s'est tenue à Sofia du 24 au 28 mai 2002.

Site web : <http://www.parl.gc.ca/information/InterParl/Associations/otan/May2002/NATOrp15-FHTM>

² Numéro de *Fenêtre sur l'Europe* du 21 novembre 2002 : *L'Otan s'ouvre à l'Est*.

Site web : http://www.fenetreeurope.com/actu/2002/11/a_1778.htm

³ Монитор, 21 ноември 2003.

⁴ Труд, 21 ноември 2003.

⁵ Дума, 2003, 18 декември 2003.

⁶ Дума, 18 декември 2003.

⁷ Труд и Новинар, 29 декември 2003.

⁸ Сега, 29 декември 2003.

⁹ Сега, 30 декември 2003.

¹⁰ Сега, Стандарт, Дума, Монитор, 30 декември 2003.

¹¹ Дневник, 11 март 2004.

¹² Дневник и Труд, 11 март 2004.

¹³ 24 часа и Труд, 12 март 2004.

¹⁴ Труд, 25 март 2004.

¹⁵ Труд, 26 март 2004.

¹⁶ Стандарт, 2004, 29 марта.

¹⁷ 24 часа, 29 март 2004.

¹⁸ Труд, 27 март 2004.

¹⁹ Дневник, 24 часа, Труд, 30 март 2004.

²⁰ Сега, 31 март 2004.

²¹ Дневник, 24 часа, Монитор, Сега, 31 март 2004.

²² Виж: *L'Europe à 25 au miroir des opinions publiques*, numéro 5 Automne 2003 de la Revue Dialogues Européen. Ecole doctorale EEC, Paris III Sorbonne-Nouvelle, 2003.

²³ Виж: *L'Europe à 25 au miroir des opinions publiques*, numéro 5 Automne 2003 de la Revue Dialogues Européen. Ecole doctorale EEC, Paris III Sorbonne-Nouvelle, 2003.

ЛИТЕРАТУРА

1. Revue de Presses quotidienne de l'ambassade de France en Bulgarie (traduction en français des principaux articles des plus importants quotidiens bulgares) Site web: <http://www.ambafrance-bg.org/>

Revues de Presse des 21/11/2003, 18/12/2003, 29/12/2003, 30/12/2003, 11/03/2004, 12/03/2004 et du 25/03 au 31/03/2004.

2. Procès Verbal du rapport de la délégation canadienne de l'Association parlementaire canadienne de l'Otan sur la session du Printemps 2002 de l'Assemblée parlementaire de l'Otan qui s'est tenue à Sofia du 24 au 28 mai 2002.

Site web: <http://www.parl.gc.ca/information/InterParl/Associations/otan/May2002/NATOrp15-FHTM>

3. Numéro de *Fenêtre sur l'Europe* du 21 novembre 2002 : *L'Otan s'ouvre à l'Est*. Site web : http://www.fenetreeurope.com/actu/2002/11/a_1778.htm

Quelques ouvrages :

1) *L'Europe à 25 au miroir des opinions publiques*, numéro 5 Automne 2003 de la Revue Dialogues Européen. Ecole doctorale EEC, Paris III Sorbonne-Nouvelle, novembre 2003.

2) *Identités nationales, identité européenne, visibilité internationale, aspects historiques et économiques de la construction européenne*. Sous la direction de Traian Sandu, *Cahier de la Nouvelle Europe*, l'Harmattan, Paris, avril 2004.

3) Dimitrina Aslanian : *Histoire de la Bulgarie de l'antiquité à nos jours*, Trimontium, Versailles, 2003.